

TEZĂ DE ABILITARE

History of Philosophy, Phenomenology of Judgment, Hermeneutics of Culture: Concepts, Methodologies, Applications

Istoria filosofiei, fenomenologia judecării, hermeneutica filosofică a culturii: concepte, metodologii, aplicații

Rezumat

Am prezentat, în această teză de abilitare, rezultatele cercetărilor mele în domeniul filosofiei, având în vedere și activitatea didactică legată de acest domeniu. Conținutul este structurat în funcție de principalele direcții de cercetare. Scopul a fost nu doar prezentarea unor rezultate, ci și stabilirea câtorva elemente semnificative pentru intențiile mele privind cercetarea filosofică viitoare. Astfel, în prima parte a tezei sunt ordonate tematic și prezentate rezultate științifice, profesionale și academice, iar în a doua, sunt menționate proiecte de evoluție a carierei științifice și academice.

Activitatea mea de cercetare începe, publicistic, cu o carte despre filosofia românească (*Exerciții fenomenologice asupra filosofiei românești interbelice*, 1999; Ed. a II-a: *Filosofie românească interbelică. Perspectivă fenomenologică*, 2006). În această lucrare, precum și în următoarea, rezultată din prelucrarea tezei de doctorat (*Filosofia umanului. Personalism energetic și filosofie kantiană*, 2008; Ed. I, 2000), sunt abordate teme istorice privind filosofia românească și sunt stabilite unele căi ale cercetărilor mele în domeniul istoriei filosofiei. Am socotit, în aceste lucrări de început, că în locul unui istorism asociat cu evaluări foarte generale ale unor momente ale istoriei filosofiei românești, mai potrivit ar fi, în cercetarea acestora, un model de hermeneutică filosofică, ori unul de fenomenologie, poate chiar un model „categorial”, așa cum se întâmplă în cea de-a doua carte menționată, unde personalismul energetic, filosofia lui C. Rădulescu-Motru, este interpretat pe baza analogiei dintre structura formală a conceptului fundamental al acesteia, determinismul prin finalitate, și conceptul kantian al finalității. Am observat, în legătură cu starea de lucruri din filosofia românească a ultimelor decenii, că există o problemă a metodei în raportarea noastră la

tradiția filosofică în scopul de a o interpreta. Lucrările metodologice rezultate din această observație, apărute după publicarea celor două cărți amintite, au fost prezentate în lucrare. În plus, pentru a ilustra modalitățile în care am argumentat „eficiența” anumitor metodologii, m-am referit și la unele lucrări ce cuprind aplicații ale acestora. De asemenea, am menționat și câteva studii, publicate în reviste și volume colective, referitoare la anumiți filosofi români importanți în istoria filosofiei românești, studii în care tematizarea este pusă în operă prin tehnici fenomenologice, analitice, hermeneutic-filosofice. Toate acestea constituie obiectul prezentărilor în primul capitol al primei părți din lucrare (I.1.).

Reflecțiile istoric-filosofice din lucrările menționate sunt susținute de conceptele a două modalități de istorie a filosofiei: *culturală* și *topologică*. Diferența dintre acestea mi-a motivat și apropierea de filosofia culturii; căci, în măsura în care filosofia este o formă culturală, ea nu poate fi tematizată în sine, ca un fapt omenesc absolut autonom. Ea presupune, în orice constituție a sa, câteva condiții culturale, de la limbă, până la difuziunea evenimentelor sale specifice. Considerând aceste condiționări culturale ale filosofiei în unitatea lor, am ajuns la ideea unui *model al specificului filosofiei*, care mă ghidează metodologic și în prezentarea tematicilor de filosofie românească la cursurile mele. Totodată, modelul specificului pretinde o reflecție sistematică asupra „filosoficului”, ceea ce face ca el să devină un *model normativ lămurit conceptual*, care nu este încărcat cu fel de fel de „diferențe specifice” ale filosofiilor particulare, ci cu câteva „norme” care descriu „filosoficul” și care sunt valabile pentru momentele istorice care alcătuiesc obiectul interpretării. Am prezentat pe larg, în această lucrare, conceptele amintite.

M-am referit apoi (Partea I, cap. 2) la lucrări care vizează, în perspectivă istorică și fenomenologică, anumite reconstrucții filosofice semnificative ale istoriei filosofiei universale: a) filosofia lui Kant (interpretată din unghi antropologic); b) proiecte fenomenologice din secolul al XIX-lea (având în vedere lucrări ale următorilor filosofi: Kant, cu opera edificată în sec. al XVIII-lea, dar cu influențe în secolul următor, Hegel, Comte, Mill, Kierkegaard, Nietzsche, Soloviov, B.P. Hasdeu); c) concepte ale filosofiei politice structurate istoric. În aceste lucrări am aplicat metodologiile menționate și în cazul studiilor filosofice românești: fenomenologice, analitice, hermeneutic-filosofice. De asemenea, am vorbit în acest capitol despre lucrările mele pe teme de istoria filosofiei publicate în reviste filosofice și în volume colective de specialitate, dar și despre participarea mea la conferințe naționale și internaționale. În acest context, apare și o scurtă referire la legătura dintre cercetările de istoria filosofiei și activitatea mea didactică. Întregul exercițiu istorico-filosofic este structurat de câteva concepte: 1) *topos contemplativ și istorie topologică a filosofiei*

(concepte care definesc un tip de istorie a filosofiei diferit de cel cronologic-istorist și chiar de istoria culturală a filosofiei); 2) *modalitate proiectivă*, ca formulă de interpretare în istoria filosofiei, care proiectează un orizont de lucru pentru cercetări viitoare gândit ca un sistem de posibilități „semantice”, un orizont deschis către căi diverse de interpretare. Vreau să subliniez faptul că metodologia de interpretare sprijinită de conceptele menționate este valabilă în același timp pentru filosofia românească și pentru cea universală. Unificarea discursului istoriei filosofiei nu este un fapt banal – cel puțin în cultura noastră filosofică – și tocmai de aceea constituirea, justificarea și punerea sa la probă sunt ele însele fapte filosofice.

Unul dintre cele mai importante rezultate ale cercetărilor mele privește fenomenologia judicativului (prezentată în Partea I, cap. 4). Această idee este mai întâi formulată într-o carte (*Căutarea de sine și chemările tradiției*) apărută în 2002. Am urmat calea acestei idei de la momentul precizat, până la cartea care îi este dedicată în întregime: *Judecată și timp. Fenomenologia judicativului* (2013). Ideea în cauză este reluată și într-o carte apărută în 2003, *Topos-ul formal și istoric al silogisticii*, al cărei discurs are semnificația unui angajament teoretic și istoric prin care justific construcția formală a unui „sistem axiomatic al silogisticii” (prezentat, în schiță, încă în lucrarea de licență). În *Judecată și timp*, este vorba, totuși, despre o problematică nouă, propriu-zis filosofică, dar apropiată, într-o primă parte a demersului, de logică; o problematică strâns legată de cercetările actuale asupra ante-predicativului sau pre-judicativului. Am optat pentru varianta lucrului în orizont fenomenologic, în sensul de a aplica o reducere asupra judicativului, pe care îl consider constitutiv oricărui gând, dar și oricărei rostiri și chiar făptuirii; nu înainte însă de a încerca o cercetare a celor două aspecte ale judecății – formal și alethic – și de a argumenta ideea prezenței judicativului constitutiv (înțeles ca sistem de reguli ce stau la baza constituirii diferitelor tipuri de discurs: filosofic, științific, ideologic etc., și alcătuit în funcție de judecată și de pozițiile „clasice” din structura sa, subiectul și predicatul) în alcătuirea reconstrucțiilor semnificative din istoria filosofiei. În acest sens, am argumentat prezența constitutivă a judicativului în logica lui Aristotel, în analitica și dialectica transcendente din filosofia critică a lui Kant, în analitica existențială a Dasein-ului a lui Heidegger. Demersul din această lucrare nu este încheiat; el nu propune un algoritm de rezolvare a problemei judicativului constitutiv, ci mai degrabă deschide o cale de lucru pe tema vastă a statutului filosofic și logic pe care îl are ante-predicativul. Concret, prin demersul din lucrare este aplicată o reducere fenomenologică asupra domeniului *judicativului constitutiv* („dictatura judicativului”, „spațiul logic” al judecății), dar este cu totul necesară și aplicarea unei reducerii fenomenologice asupra domeniului *judicativului regulativ*, care a fost doar anunțată în

lucrarea menționată. Relația dintre judecată și timp, cercetată în lucrarea publicată, trebuie, odată lămurită printr-o reducere fenomenologică, să fie reevaluată după lămurirea altei relații semnificative în acest spațiu problematic: aceea dintre imagine și timp.

Un asemenea demers este strâns legat și de cercetarea unor probleme de filosofie a culturii prin formule ale „istoriei topologice a filosofiei”. De aceea am fost interesat de condițiile de posibilitate ale unei „hermeneutici culturale”, iar pe de altă parte, de critica culturii pe temeiul unei „ideologii polifonice” (probleme prezentate în Partea I, cap. 5). Către același domeniu al hermeneuticii culturale m-a condus și tematizarea unor probleme de metodologie a istoriei filosofiei, amintite în primele două capitole ale primei părți a acestei teze de abilitare. Lucrarea *Situațiile existențiale* din 2007, deși deschide câteva probleme „clasice” ale filosofiei (libertatea, lumea, Dumnezeu), se concentrează pe o problematică de filosofie a culturii. Am susținut, în lucrarea amintită și în altele publicate în volume colective și reviste filosofice, ideea că două sunt orizonturile de viață omenească: cel al omului tot una cu lucrurile și cel al omului în căutare de sine (idee prezentă în multe reconstrucții filosofice ale culturii: de la Cassirer la Ricoeur, de la Rădulescu-Motru la Blaga, pentru a mă limita la filosofia contemporană). Cultura le acoperă pe amândouă, dar „formele” pe care ea le constituie istoric au funcții, rosturi, întocmiri diferite, cele din primul orizont fiind forme culturale ca atare, cele din orizontul secund fiind *funcții spirituale*. Interpretând formele istorice ale culturii – de exemplu, mitul, știința, arta, religia, filosofia – ca funcții spirituale, se deschide un orizont de cercetare cu o nouă întocmire tematică; am testat acest orizont în *Situațiile existențiale*; iar unele aplicații sunt prezente în două lucrări publicate în cadrul unui proiect internațional de cercetare: *Church and Culture in Romanian and Bulgarian History. The Future of Religion in the Balkans* (proiect interacademic, la care participă Academia Română și Academia Bulgară, partea română fiind reprezentată de Facultatea de Filosofie a Universității din București și de Institutul de Filosofie și Psihologie). Datorită participării la acest proiect, mi-am asumat și teme care vizează împrejurările culturale și istorice ale începutului filosofiei românești și, de asemenea, semnificația fenomenului religios contemporan pentru filosofie, în genere. Problematika de filosofia culturii este prezentă și în câteva lucrări pe tema „ideologiei polifonice”. Nu este vorba despre lucrări propriu-zis teoretice, ci despre eseuri pe teme filosofice, dar foarte apropiate, stilistic, de literatură. Le amintesc în teza de abilitare pentru că toate au fost concepute potrivit ideii după care „criticul” culturii trebuie să devină el însuși „obiect al criticii”: o idee care pune în exercițiu o reflexivitate cu virtuți, cred, filosofice. În aceste eseuri sunt testate diferite forme filosofice pentru a exprima cele mai radicale (critice) judecăți despre prezentul nostru cultural,

îndeosebi despre cultura românească actuală. O asemenea atitudine este necesară astăzi, iar ironia și autoironia pot fi mijloace, tehnici, căi potrivite pentru aceasta.

Prima parte a tezei se încheie cu o referire la diseminarea rezultatelor prezentate, prin studii, eseuri, articole, conferințe naționale și internaționale (Partea I, cap. 6). M-am referit, în final, și la legătura dintre aceste rezultate și activitatea mea didactică.

În a doua parte a disertației, am încercat să scot la iveală câteva aspecte ale proiectelor de evoluție și dezvoltare a carierei mele profesionale, științifice și academice. Sunt prezentate trei direcții de cercetare:

1) O fenomenologie a prejudicativului, ca o descriere și interpretare a *relației dintre imagine și timp*, care continuă cercetările de fenomenologia judicativului; de fapt, este vorba despre o fenomenologie a „judicativului regulativ”, cu o deschidere către o teorie a non-judicativului. *Imaginea* este legată de fenomenul *retragerii timpului*, așa cum judecata este conectată la fenomenul timporizării. Fenomenul retragerii timpului devine tema principală în acest proiect.

2) O istorie topologică a filosofiei românești, ale cărei condiții sunt formulate în studiile metodologice publicate până acum; aceasta vizează direct *regulile de construcție a ipotezelor în filosofia românească*. Există mai multe reconstrucții în filosofia noastră, îndeosebi ontologice, care se bazează chiar pe astfel de ipoteze și ele trebuie aduse în orizontul interpretării.

3) O hermeneutică a culturii bazată pe ideea de *conversiune a formelor culturale în funcții spirituale*; ea este proiectată ca o formulă de cercetare la a cărei structură operațională participă atât elemente de istoria culturii și filosofiei, cât și elemente „tehnice” ale hermeneuticii actuale.

Activitatea mea de cercetare, cursurile, seminariile, alte activități didactice vor fi îndreptate îndeosebi către fenomenologia prejudicativului. Aceasta poate oferi un temei – dar și o motivație – pentru celelalte proiecte de cercetare. Demersul despre judicativ, pus la punct în lucrările publicate până acum, nu este încheiat. El doar deschide o cale de cercetare către aspectele logice și filosofice ale prejudicativului. Relația dintre judecată și timp, cercetată și lămurită în partea publicată a proiectului meu, trebuie să fie evaluată din nou, dar după lămurirea, din perspectiva conceptului de „judicativ regulativ”, a altor relații semnificative în acest spațiu.